

Kragsøgård

- boplads fra yngre bronzealder

Martin Mikkelsen

Kulturhistorisk rapport

Viborg Museum 2011

Bygherrerapport nr. 58

Bygherre: Christian Nors

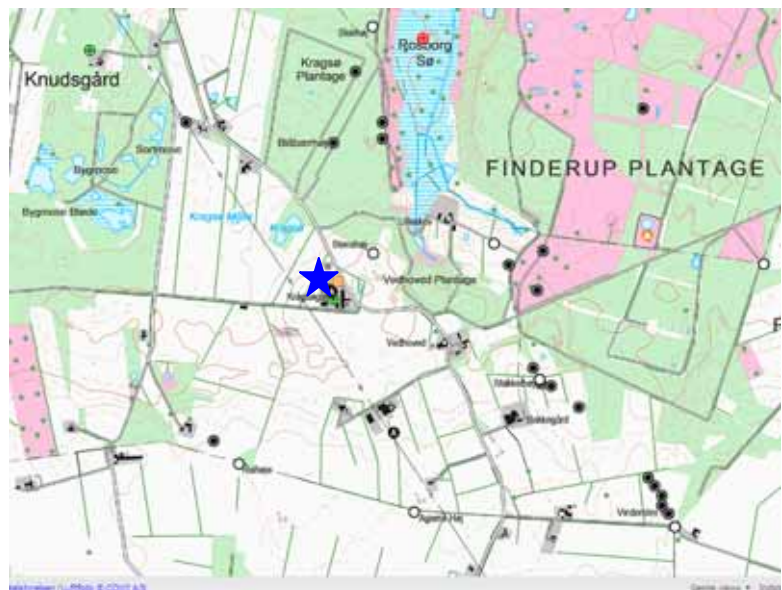
ISBN 978-87-92778-09-3

Indledning

Vælger vi i dag at bo de samme steder som man gjorde for 3.000 år siden?

Den tanke kan man godt få, når vi finder spor efter bronzealderens gårde de samme steder, som der nu ligger moderne gårde. Sådan var det i hvert fald ved gården Kragssøgård, der ligger ca. 15 km sydvest for Viborg (figur 1). Kragssøgård er anlagt i første halvdel af 1900-tallet i forbindelse med opdyrkningen af heden. Man valgte dengang at placere gården på østdelen af en lille bakke beliggende ved den lille landevej ”Hvidevej” lidt syd for sydenden af den allerede omkring 1870 tørlagte Rosborg Sø. Da man anlagde gården havde man formodentlig ingen anelse om, at der tidligere skulle have boet mennesker på stedet. Men det skulle ændre sig.

Den første indikation på tidligere aktivitet i området fik man i 1986, hvor Viborg Museum fik indleveret en mønt – en skilling fra 1764 – som endte i ”Den kgl. Mønt- og Medaillesamling” på Nationalmuseet, jf. Kulturarvsstyrelsen hjemmeside ”Fund og Fortidsminder” nr. 130101-152. Det er ikke overraskende at finde en sådan mønt tæt ved en gammel vej, så måske er den bare tabt af en tilfældig forbipasserende.

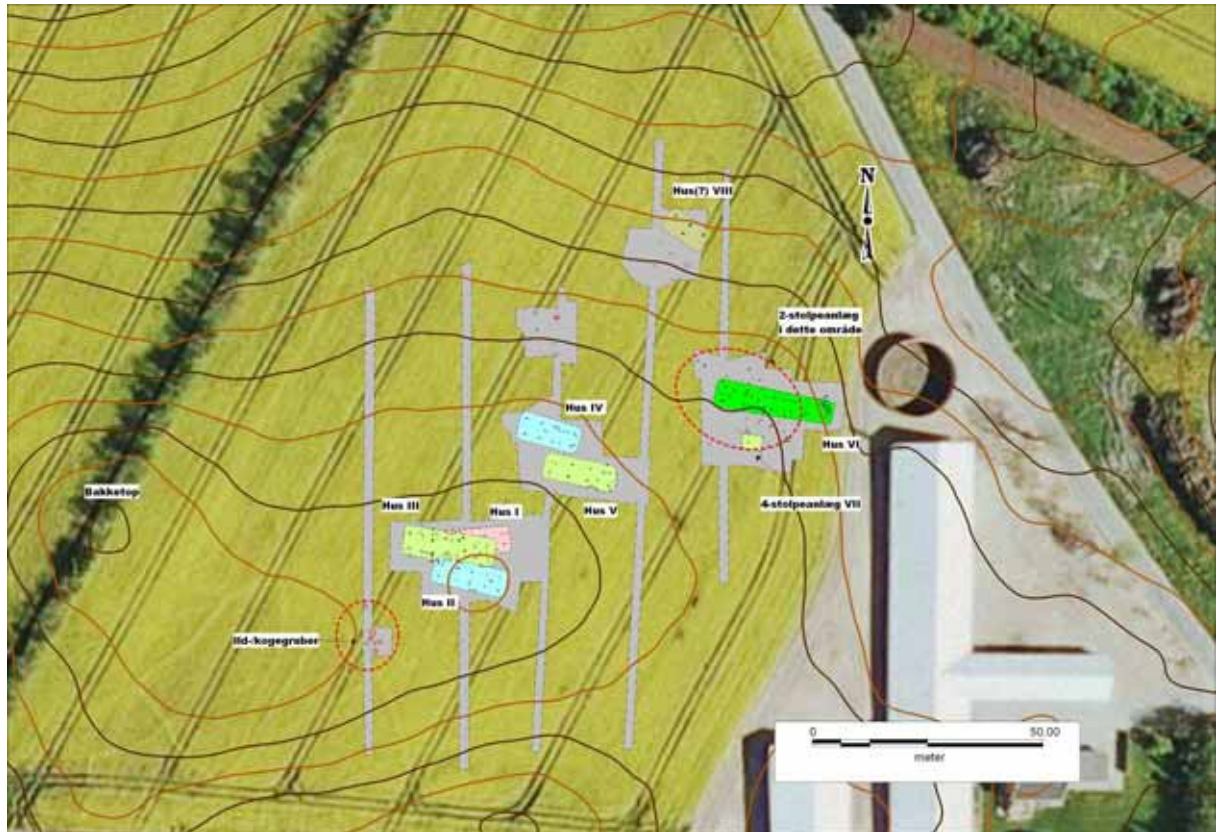

Figur 1. Kragssøgårds placering.

Først i 2007 finder vi ud af, at der tidligere har boet mennesker i området. Dette år skulle gården igen udbygges. Yderligere en stald skulle placeres på toppen af bakken lige vest for den eksisterende stald. I forbindelse med anlægsarbejdet foretog Viborg Museum en prøvegravning og fandt derved mange stolpehuller og andre anlægsspor. Der havde altså boet mennesker på stedet længe før Kragssøgård blev bygget og formodentlig før området blev dækket af hede.

Gennemgang

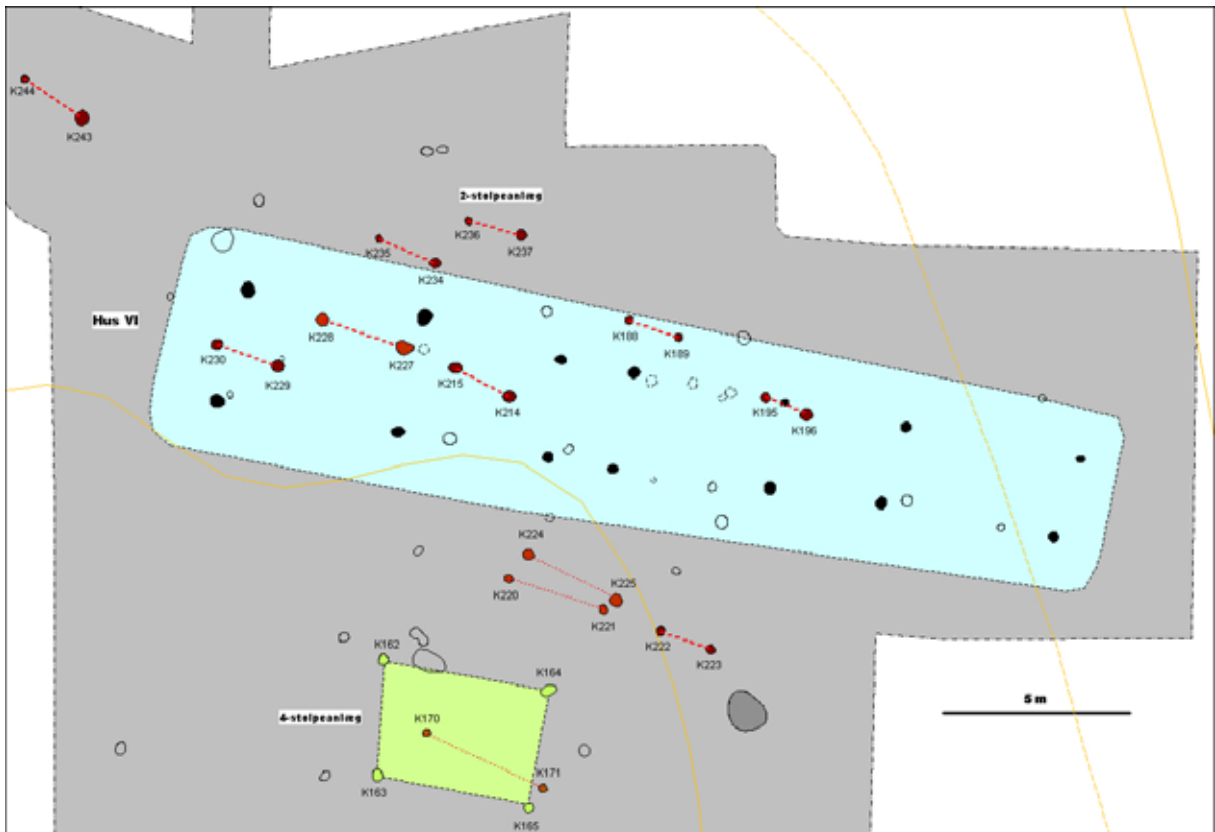
Ved udgravningerne i 2007 fandt vi omfattende spor efter en længerevarende bebyggelse fra bronzealderen. Anlægssporene fandtes i en SV-NØ orienteret bane på toppen af bakken, og der fandtes spor efter seks-syv treskibede langhuse, et 4-stolpeanlæg, mere end 10 2-stolpeanlæg, en samling ild-/kogegruber samt diverse andre anlægspor (figur 2).

Figur 2. Oversigt over de undersøgte fortidsminder fra bronzealderen ved Kragssøgård. Luffoto er taget lige før udgravningerne blev påbegyndt.

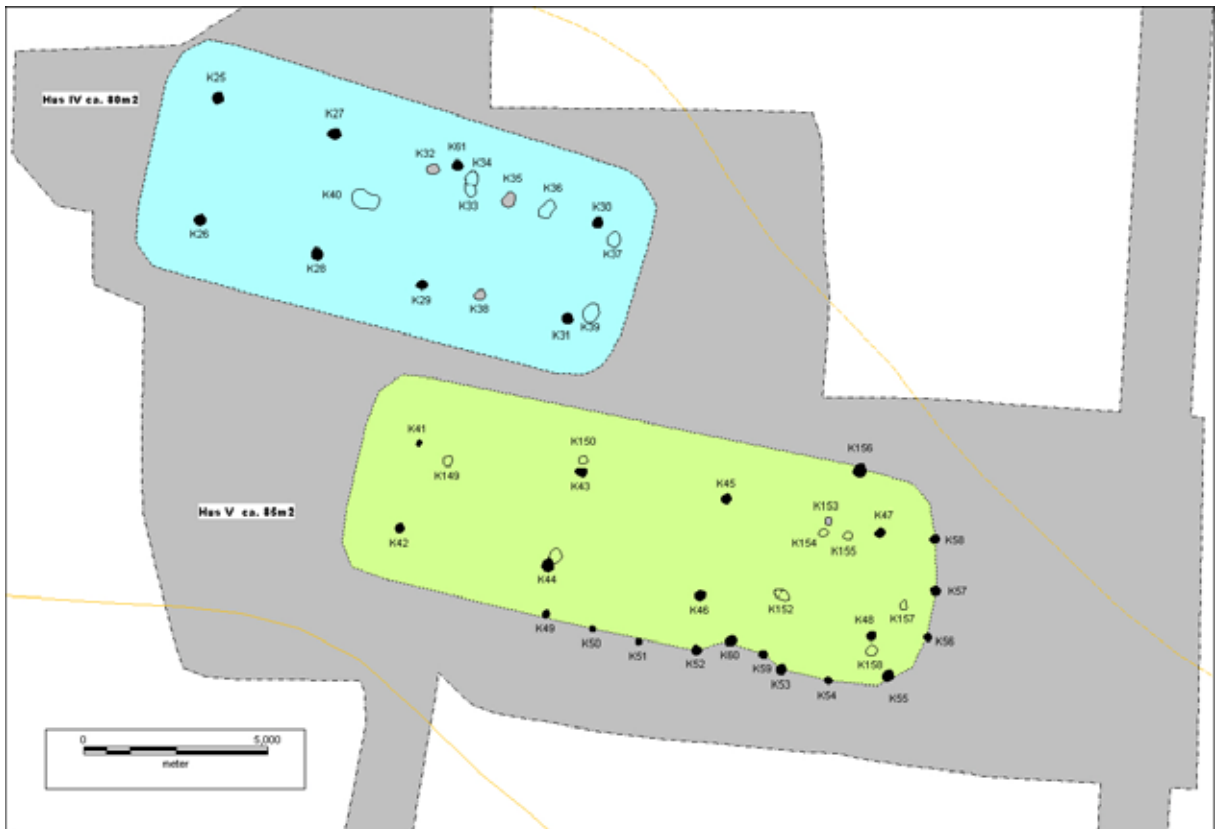
Langhusene var ikke specielt velbevarede. F. eks. fandtes kun spor efter væggene til enkelte af langhusene og gulvlagene var som sædvanligt bortpløjet. Det største langhus (VI) fandtes længst mod NØ (figur 2). Det ser ud til at have været 25-26 m langt og 5-6 m bredt. Det har tilsyneladende som en del andre langhuse fra bronzealderen været bredest i den vestlige del og smallest i den østlige ende. Med et indre areal på ca. 140 m² har det været et rimeligt stort langhus. Vi er ikke helt sikre på hvor gammelt det er, men ud fra et meget lignende hus på lokaliteter Langmosegård ved Vester Thostrup nord for Viborg (bygherrerapport nr. 20) tror vi det er fra en tidlig del af yngre bronzealder og dermed ca. 3.000 år gammelt.

Det kan allerede her bemærkes, at lige syd for langhus VI fandtes et 4-stolpeanlæg eller staklade, et anlæg som kan have været brugt til at stakke hø på. I området fandtes også spor efter mange formodede 2-stolpeanlæg, anlæg som kan have været brugt til udspænding af huser/skind. Mange af disse anlæg kan ikke have været i brug samtidig med langhus VI, og selv om det ikke kan afgøres med sikkerhed, så tror vi, at langhuset har stået der først og efter det er raget ned er man begyndt at bruge området til de andre aktiviteter.

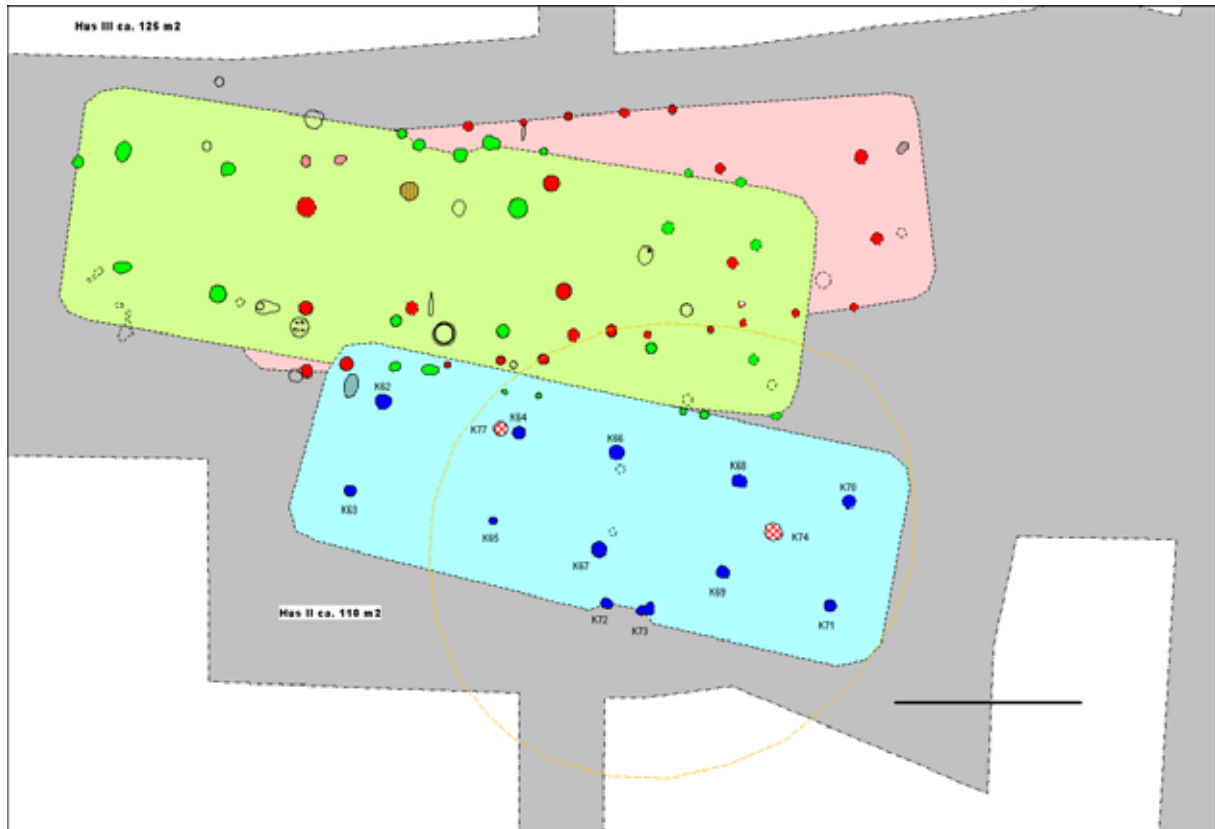
Figur 3. Langhus VI, et 4-stolpeanlæg samt 12 mulige 2-stolpeanlæg.

De andre langhuse var mindre og mellem 80-110 m² store (figur 4).

Figur 4. Langhusene IV og V, der formodentlig ikke er samtidige.

Det gælder også husene I, II og III, som med sikkerhed ikke kan have stået på samme tid, da de overlapper hinanden (figur 5). Det gør det selvfølgelig lidt mere besværligt at tolke husene, når de ligger lige oven i hinanden, sådan som det var tilfældet med hus I og hus III. Tolkningen er derfor lidt usikker, når det gælder enkelte anlægsspor, men at der har ligget tre langhuse på stedet er der ikke tvivl om.

Figur 5. Langhusene I (rød), II (blå) og III (grøn). Bemærk placeringen af det store nedsatte forrådskar (fedt sort cirkel).

Det skal bemærkes, at vi her fandt underdelen af et meget stort lerkar (figur 6). Lerkarret var desværre meget mørt, så det er ikke lykkedes os at få det samlet efter det blev optaget. Det må have været meget stort, da det var ca. 55 cm i diameter i den bevarede øverste del. Den største bugdiameter har været endnu større og højden kan vi kun gisne om. Det har i hvert fald kunnet rumme mange liter, hvad enten det har været brugt som forrådskar til opbevaring af korn eller andet der skulle beskyttes mod mus og andre dyr. Jeg tror, at et sådant delvist nedgravet lerkar har trukket fugt i den nedre del, og det har måske derfor ikke været egnet til opbevaring af korn. Det kan i stedet have været brugt som vandbeholder. Ud fra placeringen kan det knyttes til både hus I og hus III. Hvis det har stået i hus III har det stået lige indenfor indgangen og det synes at være et meget udsat sted. Jeg hælder derfor mere til, at det skal knyttes til hus I, hvor det i så fald har stået i husets vestdel tæt ved sydvæggen, hvilket synes at være et meget mere praktisk sted..

Figur 6. Underdelen af et stort lerkar efter at det var tømt for indhold.

Selv om der ikke var meget tilbage af den nederste del af lerkarret, så var det så heldigt, at dele af karrets overdelen var smidt ned i lerkarret. Det gjorde man formodentlig enten da lerkarret ved et uheld gik i stykker og derfor ikke kunne bruges mere, eller måske da man ryddede huset. Vi har overvejet om lerkarret har været bemalet, men aftegningerne skyldes nok andre forhold (figur 7).

Figur 7. Dele af overdelen til det store, nedsatte lerkar på figur 6.

Store lerkar fra yngre bronzealder er desværre svære at datere, da formerne dengang ikke ændrede sig ret hurtigt. Det kan derfor være både fra midten og slutningen af yngre bronzealder, vi hælder mest til det første og i så fald er det ca. 2.700-2.800 år gammelt, men vi er ikke sikre.

Ud over de nævnte anlæg fandt vi også nogle jordovne, dog ikke så mange som på mange andre bronzealderboplads. Mod sydvest fandtes en lille samling på syv af disse jordovne (figur 8). De var meget forskellige i størrelse og dybde, så de er ikke nødvendigvis lavet ved én lejlighed. Vi gjorde ikke fund i gruberne, men tror de har været brugt til madlavning. Måske har der her været et område, der var helliget denne slags aktiviteter ved specielle lejligheder, når man havde mange gæster til f.eks. bryllupper, begravelser, overgangsritualer når børn skulle indvies til at være voksne osv.

Figur 8. To jordovne efter at halvdelen er fjernet.

Før vi forsøger os med en samlet tolkning må det gøres klart, at der jo sagtens kan være yderligere anlæg uden for de undersøgte områder. Især den vestlige og højest beliggende del af bakken kan sagtens rumme yderligere anlægsspor, men også de tidligere ødelagte områder med den nu gamle stald og stuehuset har været så højt beliggende, at de har været oplagte til bosættelse. Endvidere må vi - belært af erfaringer fra andre steder – erkende, at vores undersøgelser ikke var omfattende nok til at sikre, at vi har fundet alt inden for det her aktuelle område. Vi burde i det mindste have lagt søgegrøfterne dobbelt så tæt og vi burde nok også have afrømmet større sammenhængende områder, ikke mindst lige øst for de tre langhuse I-III.

På det foreliggende grundlag vil vi alligevel forsøge at komme med et bud på en tolkning. Vi foreslår, at vi har fundet spor efter fire bebyggelsesfaser til den samme gård, og at disse fire faser kontinuerligt kan have efterfulgt hinanden (figur 9).

I den første fase (figur 9) har vi kendskab til det store langhus VI på ca. 140 m², den anden fase (figur 10) kunne bestå af langhus III på ca. 125 m² og langhus V på ca. 85 m², da de har samme orienteringer, den tredje fase (figur 11) af langhus II på ca. 90 m² og langhus IV på ca. 80 m² som også har samme orientering og den sidste fase (figur 12) af langhus I på ca. 110 m².

I dette forslag opereres der med, at gården i fase 2 og 3 hver har to samtidige langhuse, sådan som det ser ud til at have været tilfældet en række steder på Viborg-egnen. Hvis det er en korrekt tolkning, kan man spørge om det også kan have været tilfældet med fase 1 og fase 4? Hvis der har været et ekstra langhus i fase 1, vil det ud fra de indbyrdes placeringer i faserne 2 og 3, og ud fra andre erfaringer andre steder, være mest oplagt at søge efter et sådan hus 30-40 m nordøst for hus I, evt. i området, hvor den gamle gyllebeholder er placeret og hvor der dengang blev foretaget omfattende afgravninger af højningen.

Figur 9. Fase 1.

Figur 10. Fase 2.

Figur 11. Fase 3.

Figur 12. Fase 4.

Hvis der også skulle findes et ekstra langhus til fase 4 er vi på endnu mere usikker grund, da hus I er noget anderledes orienteret end de øvrige langhuse på lokaliteten. Måske ville det her være mere oplagt at finde en makker til hus I stik nord for dette hus eller stik syd for huset. Der er i hvert fald så omfattende og dårligt undersøgte områder omkring hus I, at vi ikke kan udelukke muligheden. Skematisk kan tolkningen opstilles på flg. vis:

	Hus nr.	Areal (m ²)	Hus nr.	Areal (m ²)	Samlet areal (m ²)	Andre tilknyttede anlæg
Fase 1	Hus VI	145	?	?	?	Jordovne?
Fase 2	Hus III	125	Hus V	85	210	Jordovne? 4-stolpeanlæg? 2-stolpeanlæg
Fase 3	Hus II	90	Hus IV	80	170	Jordovne? 4-estolpeanlæg? 2-stolpeanlæg
Fase 4	Hus I	110	?	?	?	Jordovne?

Når det gælder dateringerne, så er holdepunkterne som nævnt oven for begrænsede:

- Hus VI formodes her at være det ældste og ud fra ligheden med et langhus fra lokaliteten Langmosegård er det et forslag, at det skal dateres til yngre bronzealders tidlige del, måske omkring år 1.000 f. Kr.

- Hvis det nedsatte store lerkar som antaget skal knyttes til hus I, og at det er fra midten af yngre bronzealder, så er det fra omkring 800-700 f. Kr.

Det kunne indebære, at de fire faser tilsammen dækker over et tidsrum på 200-300 år og dermed omtrent dækker den første halvdel af yngre bronzealder. Men vi altså på usikker grund. Måske kan et par C14 dateringer hjælpe os.

Kragsøgård i et lokalt perspektiv

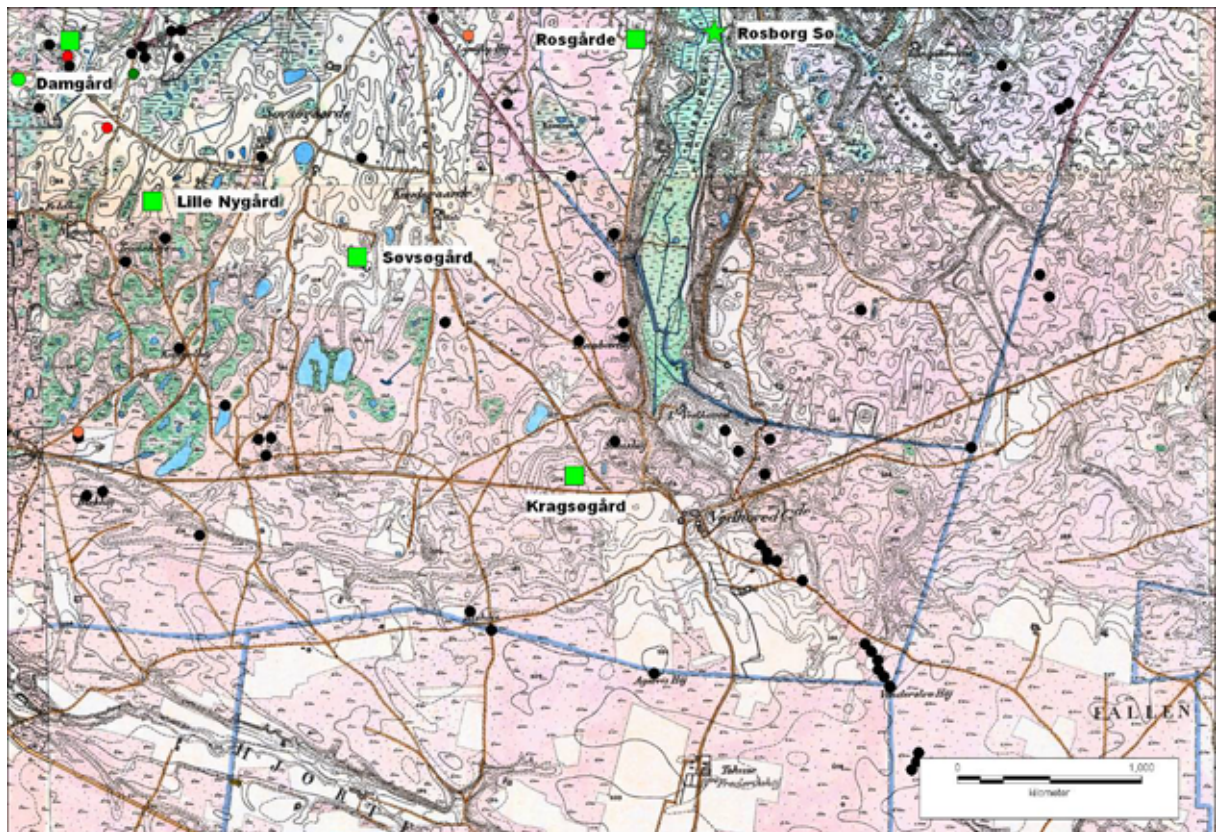
Fundene ved Kragsøgård ligger lige på kanten af israndslinien fra sidste istid (figur 13). Vi ved erfaringsmæssigt, at der kun yderst sjældent findes bopladser ud på den syd for beliggende hedeslette. Til gengæld synes de glaciale landskaber nord for israndslinien at have været attraktive i yngre bronzealder og efter at have fundet sådan en boplads er det nærliggende at stille flere spørgsmål.

Det første spørgsmål er: Hvor har man begravet sine døde, som dengang typisk blev gravlagt i urner, der for meste blev nedsat i nærliggende ældre gravhøje, men som også i nogle tilfælde blev nedsat under fald mark. Det spørgsmål kan vi simpelthen ikke besvare. Det nærmeste gravfund fra yngre bronzealder er gjort ved Damgård 3,6 km nordvest for Kragsøgård (figur 13). Det er så langt fra Kragsøgård, at det ikke er rimeligt at knytte dem til bopladsen. En mulighed kunne være gravhøjen Stenhøj knap 300 m nordøst for Kragsøgård. Men selv den ligger rimeligt langt væk, så vi kan altså ikke besvare det første spørgsmål.

Det andet spørgsmål er: Hvor har naboerne boet?

Der er tidligere fundet en boplads med hustomter fra både ældre og yngre bronzealder ved Søvsøgård ca. 1,7 km. nordvest for Kragsøgård. Endnu længere væk er fundet bopladser ved Rosgårde, Damgård og Lille Nygård. Ud fra erfaringer fra andre bedre undersøgte områder, så er de formodentlig alle for langt væk til at være nabogårde. Vi tror altså heller ikke vi ved, hvor naboerne til Kragsøgård har boet.

Nye fund og udgravninger i fremtiden kan måske hjælpe os til at besvare disse spørgsmål.

Figur 13. Fund omkring Kragsøgård. Bopladser fra y. bronzealder (grønne firkanter), gravfund fra bronzealder (grønne cirkler), depotfund fra y. bronzealder (grøn stjerne), gravfund fra y. stenalder (røde cirkler) og udaterede gravhøje (sorte cirkler). Bemærk, hvor tomt der er mod syd/sydvest, dvs. ude på hedesletten lige uden for israndslinien fra sidste istid.

Tak til Christian Nors for det gode samarbejde i forbindelse med udgravningen.

Relevant litteratur

Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid – Bronzealder 2000-500

Bertelsen m.fl.1996: Bronzealderens bopladser i Viborg Amt

Diverse oplysninger:

Viborg Museums j. nr.: VSM 09360
Lokalitet: Kragstøgård, Hvidevej 46A
Sogn: Daugbjerg
Fund og Fortidsminder: 130101-184 (Boplads)
130101-204 (Berørt areal)
Kulturarvsstyrelsens j. nr.: 2003-2123-1344
Bygherre: Mønsted Invest A/S v. Christian Nors
Areal: Ca. 1,1 ha.
Rendegravemaskine fra: Maskinstation Jens Ibsen
Deltagere i udgravningen: Mikkel Kiildsen,
Sanne Boddum,
Sidsel Wåhlin,
Asger V. Amundsen og
Martin Mikkelsen (beretningspligtig)

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Museum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen er betalt af bygherren og Viborg Museum

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kielsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kielsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen 2009.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kielsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kielsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kielsen. 2009.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wählin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klíngenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - en gravplads fra ældre jernalder - en boplad- og aktivitetsspor fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen og Martin Mikkelsen 2008. Under udarbejdelse.
28. Liseborg Høje - boplad fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kielsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård – brandgrave og boplad fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst – boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej – boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen – boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller – en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 – boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup – bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave – en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup – boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup – bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord – bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 – en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest – aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord – en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej – en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest – bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen 2011.
53. Troelstrup – bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen 2011.
54. Duehøj Syd – boplads og begravelser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen 2011.
55. Toftum – boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen
57. Låstrup Bakken – boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.
- 58.

